

Vědomí jako skutečnost

Nechceme mluvit (a uvažovat) o vědomí jakožto obecném fenoménu, ale o vědomí skutečném. A skutečné vědomí musí (muselo) být uskutečněno, provedeno, je to zkrátka vždy především konkrétní akt uvědomění; jen ten je (či byl nebo bude) skutečný. Vědomí však není jenom tímto konkrétním aktem, ale je vždycky k něčemu zaměřeno, tj. intencionálně se k něčemu vztahuje, a to s větší nebo menší zřetelností a přesností. To, k čemu se určitý akt (nebo určitá skupina aktů) vědomí vztahuje, může, ale také nemusí být skutečné (čehož si ten, kdo si něco uvědomuje, může, ale nemusí uvědomovat, a i když si tu nějak uvědomuje, může se mýlit, může si to uvědomovat nesprávně). To mne vždycky (už v raných středoškolských letech – otec odebral Čapkovy „Hovory s TGM“ po sešitech“, četl jsem to tehdy jinak dost povrchně a po nahodilých kouscích) provokovalo, že na Čapkovu „pilátovskou“ otázku, co je to pravda, Masaryk odpovídal takto: „Když mermo chcete definici pravdy, řekl bych: pravda je to, co bezpečně a kriticky víme, co je skutečnost uvědomělá.“ Já jsem se od dětství znovu a znovu setkával s biblí v překladu Kralických, už v nedělní škole, v náboženství, v Dorostu atd., a četl jsem si v ní (a hledal) i doma. Zdálo se mi zcela nepřiměřené, že by pravda mohla být závislá na tom, co víme a co nevíme, že by se omezovala na naše vědění. A stejně nepatřičné mi připadalo, že by pravda byla závislá na našem vědomí, na tom, zda si něco uvědomujeme nebo neuvědomujeme. A bylo mi celou dobu zřejmé, že si můžeme něco uvědomovat i chybně, falešně, anebo přinejmenším nepřesně. A ani s věděním to není lepší, neboť si přece můžeme mylně myslet, že něco víme, zatímco to nevíme anebo víme špatně. Když si něco uvědomujeme, tak víme, že si uvědomujeme; k vědomí nějak podstatně náleží, že se nějak k sobě vztahuje, že si uvědomuje nejen něco, ale i to, že si to uvědomuje. Ale může si přece uvědomit (uvědomovat), třeba při probuzení, že je večer, ale ono může být už ráno (nebo naopak). Vždyť sám Masaryk to zřetelně naznačuje, když dává důraz na to, zda to víme „bezpečně a kriticky“; je to zcela jasné: vědět něco můžeme i nezabezpečeně a nekriticky. A uvědomovat si také můžeme leccos, co se dříve nebo později ukáže jako omyl. Samo uvědomění, samo vědění (sama vědomost) je ve své aktuální podobě nepochybnou skutečností, ale zda to je skutečnost, k níž se v tom uvědomění či v té vědomosti vztahujeme, zůstává nadále otázkou. Právě to se musí ověřovat, přezkoumávat, a to důkladně, kriticky. A to za použití různých cest a metod (které musí být také vždy znovu přezkoumávány). Zkrátka a dobře, ten vztah mezi vědomím nebo věděním na jedné straně a pravdou na druhé straně nemůže být rozhodně vyjadřován tak, že pravda je „skutečnost uvědomělá“; vždycky tam musíme dodávat: správně uvědoměná, pravdivě uvědoměná. Pravda je normou každého našeho uvědomění a každého našeho vědění.

(Písek, 140902-2.)